

5.

MIESTEN MIES: ILKKA KANERVA

ERITYISEN MASKULIINISINA kulttuurissamme tavataan pitää miehiä, jotka ovat ”osoittaneet” maskuliinisuutensa jollakin miehisen toiminnan alueella, kuten valtiollisessa elämässä, urheilukentillä tai naismaailmassa. Maskuliinien maskuliini voisikin olla mies, jossa yhdistyisivät nämä kaikki puolet. Tunnetuin tällainen ”miesten mies” olisi suomalaisittain epäilemättä korkeushyppääjänä, presidenttinä ja myös naistenmiehenä mainetta niittänyt Urho Kekkonen, josta lopulta tuli pitkäaikainen patriarkka, maan isä. Tässä luvussa tarkastelen kuitenkin toista, keskuudessamme yhä vaikuttavaa hahmoa, joka on entinen 400 metrin juoksija ja nykyinen urheilujohtaja, pitkäaikainen ministeri ja iltapäivälehtijulkisuuden mukaan myös varsinainen naistenkaataja.

Vuonna 1948 syntynyt valtiotieteiden maisteri Ilkka Armas Mikael Kanerva on eräiden muiden maskuliinisten suomalaispolitiikkojen tavoin kotoisin maalta, tarkemmin sanoen Lokalahdelta, Uudenkaupungin kupeesta. Harrastukseksi tämä reservin luutnantti ja kahden tyttären isä ilmoittaa vuoden 1991 *Kuka kukin on* -teoksessa urheilun. Kanerva on ilmeisen menestynyt mies – ainakin jos mittarina käytetään vaurautta. Ministerinä, kansanedustajana ja lukuisten luottamustoimien haltijana tämän pienehkön maalaistalon vesan tulot olivat 1990-luvun alussa yli 50 000 markkaa kuukaudessa.¹

Pääasiallisena tarkastelukohteenani ei kuitenkaan ole *henkilö* Ilkka Kanerva, vaan *ilmiö* Ilkka Kanerva eli ne maskulii-

nisuuden merkitykset, joita Kanervaan on liitetty. Kohteenani ei siis ole ensisijaisesti poliitikko ja urheilujohtaja Ilkka Kanerva, vaan pikemminkin häntä koskevat representaatiot. Lihallisen henkilön sijaan tutkistelen mielikuvia, kaikkien tuntemaa Ikeä, tuota ikuista remontti- ja naistenmiestä, joka Maran, Paavon, Katri-Helenan, Nykäs-Matin ja kumppaneiden kanssa kuuluu arkeemme yhtä luonnollisesti kuin Floora.

Olen tietoinen siitä, että Ikellä on kulttuurisena representaationa monia merkityksiä. Ike merkitsee eri ihmisille eri asioita sen mukaan, millaisia koodeja näillä on käytössään. Joillekin Ike voi olla ”hyvä jätkä”, jopa sankari, toisille taas vaikkapa ”kamala häntäheikki”.

Tällaisena Ikeä voi verrata taistelukenttään. Häntä koskevista representaatioista ja mielikuvista käydään jatkuvaa kamppailua. Tässä kamppailussa panoksena eivät ole yksin Ilkka Kanervan julkisuuskuvat ja poliittinen asema, vaan myös käsitykset maskuliinisuudesta. Ike on yksi paikoista, joissa kamppailaan siitä, mitä miehet ovat ja mitä he voivat ja saavat tehdä.

Olen tietoinen myös siitä, että julkisessa kuvassa nimeltä ”Ike” ei ole kyse suoraan todellisista Ilkka Kanervaa koskevasta representaatiosta. Eri henkilöitä koskevien julkisten kuvien analysoimisessa on otettava huomioon se, että niihin vaikuttaa kuvien pohjana olevan henkilön lisäksi joukko muita kuvia. Ilkka Kanervan kohdalla nämä kuvat liittyvät läheisesti vallitseviin käsityksiin maskuliinisuudesta.

Ike ei siis vain esiinny julkisuudessa, vaan on nimenomaisesti julkisuuden tuote. Ei ole olemassa autenttista Ikeä, jota mediat eivät olisi ”vääristäneet” ja jota voitaisiin käyttää mitapuuksi arvioitaessa tätä koskevia representaatioita. ”Ike” on nimittäin yksilöllisen henkilöhistorian ja julkisten representaatioiden kasauma. Julkisuuden henkilö ja häntä koskevat esitykset ovat tässäkin tapauksessa niin toisiinsa kietoutuneita, että ne ovat käytännössä erottamattomia.²

Olen valinnut Iken kohteekseni siksi, että kyseessä on esimerkillinen maskuliini, jossa olennoituvat monet hegemoni-

sen maskuliinisuuden piirteet. Hän ei kiinnosta minua ensisijaisesti ainutkertaisuudessaan, vaan nimenomaan yleisyydessään ja kulttuurisessa tyyppillisyydessään. Ikeä koskevan kiinnostukseni takana ei siis ole niinkään kiinnostus tätä kohtaan yksittäisenä maskuliinina kuin mielenkiinto niitä maskuliinisuuden yleisiä piirteitä kohtaan, jotka Ikessä tiivistyvät. Tästä on syntynyt myös luvun otsikkoon sisältyvä fraasi: maskuliinisuuden tiivistymänä Ike on ”miesten mies”

MASKULIINISUUS JA VALTA

Miehet tapaavat samastaa itsensä julkiseen työn maailmaan. Tässä maailmassa miehet ”tekevät itsensä”, rakentavat identiteettinsä ja pyrkivät tulemaan riippumattomiksi. Englannin kielen positiivisesti latautunut sanonta ”self-made man” tiivistää paljon tästä maskuliinisesta pyrkimyksestä. On oikein ja kannatettavaa ”tehdä itsensä” ilman toisten tukea.

Julkisen maskuliinisuuden maailma on kilpailun maailma, jossa menestyvien miesten on tukahdutettava emotionaaliset tarpeensa. Oman maskuliinisuuden piiristä on torjuttava kaikinainen heikkous ja haavoittuvuus. Emootiot ovat vaarallisia paitsi siksi, että niiden kautta voi syntyä riippuvuussuhteita, myös siksi, että ne ovat kaiken sen edustajia, minkä maskuliinisuus torjuu piiristään. Tämän seurauksena miehet voivat kokea julkisen ja yksityisen minänsä olevan hyvinkin kaukana toisistaan.³

Julkisena miehenä Ilkka Kanerva on raivannut tiensä käymällä päin moninaisia vastuksia ja kovettamalla itseään suojaavaa panssaria. Hänen julkinen kuvansa on muotoutunut niin maskuliiniseksi, että se herättää myös spontaania vastustusta. Esimerkkinä tästä on *Seuran* otsikko vuodelta 1993: ”Kanervan into kauhistuttaa naisia.”

Imagotutkija Markku Koski arvioi vuonna 1991 Kanervan julkista kuvaa näin:

Ilkka Kanerva tunnetaan siitä, että hän on Ilkka Kanerva, hänet tunnetaan siitä, että hän on tunnettu. Hänet tunnetaan siitä, että hän tulee ja menee. [--] Mutta koskaan me ei tiedetä, mitä näissä tulemisissa ja menemisissä on takana. Kanerva on tällainen ikuinen remonttimies, lentävä broileri, jos haluaa olla ilkeä. Poliitiikan reppumies tai reppufirma.⁴

Kosken heitoista jää kuitenkin puuttumaan yksi tärkeä aspekti. Ilkka Kanerva ei vain ”tule ja mene”, vaan jonkun Paavo Väyrysen tavoin hän myös pyrkii aina johonkin. Kanerva on etsinyt valtaa ja loistoa jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Päästyään ensin Turun kaupunginvaltuutetuksi, Kokoomuksen Nuorten Liiton puheenjohtajaksi ja lopulta myös kansanedustajaksi hän ryhtyi suistamaan kokoomusisia kukkulan huipulta uimalla Urho Kekkosen vanaveteen. Sitten Kanerva alkoi pyrkiä itse isäksi, kokoomuksen puheenjohtaksi. Tämän ohella hän ehti tulla – muun muassa – kolminkertaiseksi presidentin valitsijamieheksi, kokoomuksen puoluehallituksen ja sen työvaliokunnan jäseneksi, Veikkauksen ja Nesteen hallintoneuvostojen jäseneksi, Alkon hallintoneuvoston puheenjohtajaksi, kaupunkiliiton hallituksen jäseneksi ja Suomen Urheiluliiton puheenjohtajaksi.

Maskuliinisuus ja valta kuuluvat yhteen. Tosimiehenä pidetään sitä, joka aggressiivisuudella ja voimalla saavuttaa menestystä, kohoaa auktoriteetiksi. Maskuliinisuus on jatkuvaa performanssia. Se on juttujen ja vitsien kertomista, olemista sankaritarinoiden kohteena, jäljen painamista todellisuuteen. Tosimies ei vain ”käy töissä”, vaan ”luo uraa”, panostaa pitkällä tähtäyksellä jollekin alueelle, pakottaa itsensä yhä uusiin suorituksiin, samastuu täysin työhönsä. Niin myös Ike.

Suomen Kuvalehden toimittaja Kari Kyheröinen luonnehti Kanervaa vuonna 1989 ”täysoppineeksi ja täysveriseksi poliittiseksi eläimeksi”, joka ”osaa ja taitaa, varsinkin silloin kun on kysymys hänen omasta urastaan ja menestyksestään.”⁵ Kanerva ei siis vain ”tule ja mene”, vaan ”osaa ja taitaa uran ja menestyksen”.

Uraan sisältyy kuitenkin aina sisäänrakennettuna tietty epävarmuus. Saavutettua tai vasta tavoitteena olevaa asemaa uhkaa aina toisten miesten pyrkimys päästä urallaan eteenpäin. Tilanteen hallinnan voi paitsi saavuttaa myös menettää. Näin on käynyt myös Kanervalle – selvimmin vuonna 1991, kun hänestä ei uutterasta pyrkimisestään huolimatta tullutkaan kukkoa kokoomuksen tunkiolle.

TAHTO VOITTA

”Oli kyse sitten politiikasta, sodasta, urheiluista tai ihmisten välisistä suhteista, miehet kilpailevat kaiken aikaa”, ranskalainen miestutkija Emanuel Reynaud kirjoittaa.⁶ Mies voi tulla joksikin ja olla miesten mies vain voittamalla toiset. Pojista tulee miehiä sitä kautta, että he osoittavat rohkeutensa ja voitavat jonkin suuren vastuksen. Tavallisesti tämä vastus on yhtä kuin toiset miehet.

Ilkka Kanerva on sanonut joutuneensa politiikkaan sattumalta. Hän kertoo haaveilleensa tutkijan urasta, mutta ”sitten politiikka vei kuitenkin mukanaan.”⁷ Miksi politiikka kuitenkin sai miehestä niin vahvan otteen?

Kaksi välähdystä 1970-luvun Kanervasta kielivät siitä, että häntä on uran alkuvaiheista lähtien leimannut vahva voiton tahto. Näiden välähdysten valossa Kanervan ”joutuminen” politiikkaan ei vaikuta järin suurelta sattumalta.

Ensimmäinen välähdys:

23-vuotias Kanerva on marraskuussa 1971 eduskuntavaaliehtokkaana keskustelemassa *Linjanvetoa*-ohjelmassa mm. Erkki Liikasen, Terho Pursiaisen, Pär Stenbäckin ja Pekka Vennamon kanssa. Mustavalkoiselta kuvanauhalla käy ilmi, kuinka tummaan pukuun sonnustautunut nuori Ike pyrki johdonmukaisesti hallitsemaan keskustelua, esiintymään kokeneena ja vahvana poliitikkona. Erityisesti huomio kiintyy siihen, kuinka vaikea Iken on hillitä suurta kiihkoaan. Hän kiristelee uhmakkaasti hampaitaan ja ummistaa silmänsä puheenvuoro-

jensa jälkeen kuin sanoen: ”Siinä kuulitte!” tai ”Siitä saitte!”.⁸ Vaikka Ike on jo onnistunut luomaan ulkoisen panssarin, siinäpäin palo pääsee kuitenkin vielä pokerinaaman läpi.

Toinen välähdyks:

Vuonna 1975 Kanerva pyrkii 27 vuoden iässä kokoomuksen toiseksi varapuheenjohtajaksi, mutta häviää vaalin Tapani Mörttiselle. TV 2:n Ajankohtaistoimituksen raportissa puolekokouksesta nähdään, kuinka Kanerva reagoi vaalin tulokseen. Tappion hetkellä hän on myrtynyt ja miltei itkee. Niin vahva on Kanervan voitontahto, että epäonnistuminen murtaa hänen panssarinsa.

Ike rakentaa alusta pitäen sen varaan, että hän menestyy ja on parempi kuin toiset. Tämän kiihkeän voitontahdon kautta Kanervasta tulee kuitenkin myös haavoittuva. Jos itsensä voi hyväksyä vain menestyvänä, eteen tulevat tappiot voivat tuntua ylivoimaisilta kestää.

”Vahvojen” miesten heikkoutena on usein se, että heillä ei ole voimaa tunnustaa tappioitaan, omaa voimattomuuttaan väistämättömien takaiskujen edessä. Maskuliininen kulttuuri pitää itsepintaisesti yllä myyttiä haavoittumattomasta miehestä. Vahvoilla miehillä ei yksinkertaisesti ole heikkouksia eikä vastoinkäymisiä.

Iken vahvoille affekteille rakentuva maskuliinisuus säröilee virkamiesmäisten poliitikkojen rinnalla liian helposti. Vuonna 1993 hän itse tilittääkin:

– Maksan ehkä korkeaa laskua siitä, että olen liian avoin. Minua on helppo lukea. Pitäisi olla itsekkäämpi siinä mielessä, että ei kulkisi henkisesti takki auki, etteivät kaikki pääsis lukemaan, mitkä ovat tunneasteikon värähtelyt.⁹

Iken ”avoimuus” ja ”takin aukinaisuus” eivät kuitenkaan liity siihen, että Ike olisi jotenkin erityisen tunneherkkä julkisuuden hahmo. Hän ei esimerkiksi ole koskaan joutunut Paavo Väyrysen tavoin kieltämään itkeneensä julkisesti. (Väyrysen

”sydänjuuriaan myöten harmistuneen ihmisen” tapauksessa oli tietenkin kiintoisaa, että sekä Väyrynen itse että toimittajat lähtivät itsestäänselvästi siitä, että itkeminen olisi automaattisesti dismeriittiä miehelle.) Iken ”avoimuus” ja ”tunnevärähtelyt” ovat liittyneet pikemminkin juuri uraa koskeviin panostuksiin.

Mutta takaisin Kanervan uran alkuvaiheisiin. Hän ei siis ”joutunut” politiikkaan sen enempä kuin kukaan toinenkaan määrätietoinen mies. Politiikkaan – tai muille maskuliinisille kilpакentille – lähtevät ne miehet, jotka haluavat ”tulla joksikin”. Joutuminen juuri politiikkaan saattaa tietysti olla sattumaa, mutta ennemmin tai myöhemmin nämä miehet etsivät itselleen jonkin alueen, jolla koetella miehuuttaan.

Politiikka on yksi mahdollinen alue, jolla Ike ja kaverit voivat todistaa itselleen, että he ovat miehiä. Ei ole sattuma, että Ilkka Kanerva on entinen pikajuoksija. Ystävänsä, vasemmistoliiton kansanedustaja Jaakko Laakson haastattelussa vuodelta 1990 hän kertoo:

Lempilajini oli nuorena 400 metriä. Sen verran tuli myös tulosta, että sain oman kilpailuviettini tyydytetyksi.¹⁰

Haastattelun sanamuodot ovat kiinnostavia. Pelkkä kilpaileminen ei riitä hänelle kilpailuvietin tyydyttämiseen. Vietti tyydytty vasta, kun tulee tulosta. Itse asiassa Iken ja hänen kaltaistensa maskuliinien kilpailuviettiä olisi parempi kutsua pohjattomaksi voittamisen haluksi.

Yksi syy Kanervan haluun luoda karriääri liittyy hänen omasta mielestään seuraavaan muistikuvaan:

Olin ehkä noin 9-vuotias, kun äidin veli kuoli yllättäen. [--] Hän oli mielestäni viisas mies ja oli kunnallispolitiikassa mukana. Kun hautajaisissa laitoimme kukkalaitetta isän ja äidin kanssa hänen haudalleen, muistan ajatelleeni, että minun pitäisi kyetä joskus samantyyppiseen kuin hän.¹¹

Tämä on osapuilleen juhlallisinta, mitä Kanerva kykenee sanomaan puhuessaan toimintansa motiiveista. Jos Rihtniemet ja Holkerit puhuivat isänmaasta ja Suomiset ja Salolaiset kansainvälisestä kilpailukyvyystä, Kanervalle politiikka ei ole niinkään aatteiden tai konkreettisten tavoitteiden kuin tahdon ja vallan asia. Esiintyi hän sitten tv-ruudussa tai lehtien sivuilla hänen aiheenaan on – sikäli kuin kyseessä on politiikka lainkaan – useammin ura, asema tai puolueen rooli hallituksessa kuin politiikan sisältöön liittyvät kysymykset.

Tahto ja valta siis korostuvat Iken hahmossa. Tämän tahdon voi puolestaan ajatella liittyvän hegemonisen maskuliinisuuden sisäänrakennettuihin ristiriitoihin. Miesten on oltava itsenäisiä ja vahvoja. Heidän on saavutettava jotakin, osoitettava kykynsä toimia kaikissa tilanteissa. Mieheys on jatkuvasti todistettava. Tuli menestys sitten politiikassa, urheilukentällä tai naisten parissa, se joka tapauksessa takaa sen, että menestyjät tietävät toisten miesten pitävän heitä todellisina miehinä. Menestystä ei puolestaan voi saavuttaa muuten kuin toisten kustannuksella. Kilpailu ei tuota vain muita parempia miehiä, vaan myös toisia huonompia miehiä.

Samalla kilpailu muokkaa miesten kuvaa itsestään. Poikia kasvatetaan siihen, että he voivat hyväksyä itsensä vain silloin, jos ovat muita parempia. Näin kunkin käsitys itsestään sidotaan jatkuvaan vertailuun muiden kanssa. Jotta voisi pitää itsestään, on osoitettava olevansa parempi kuin toiset.¹²

Jatkuva mieheyden todistaminen vie puolestaan maskuliinisuuden oravanpyörään. Koska miehet vertailevat itseään kaiken aikaa toisiin, he kantavat hartioillaan menestymisen taakkaa. Aina on varaa parantaa. Onni ei ole koskaan välittömästi käsillä, vaan väikkyy jonkinlaisena ikuisena tavoitteena, jonka voi saavuttaa, kunhan vain jaksaa tämän, tuon ja sitten vielä sen. Näin onni samastuu vielä saavuttamattomaan menestykseen.

Onnea kohti pyritään, sen eteen tehdään työtä, sen vuoksi kampaillaan. Toiminta itse ei voi enää tuottaa sitä tyydytys-

tä ja iloa, jonka se muuten olisi ehkä tarjonnut. Kalkyloiva suhtautuminen omaan toimintaan voi johtaa myös itsensä vähättelemiseen. Mikään saavutus ei koskaan ole kylliksi.

Tähän liittyy myös se, että mahdolliset tulokset muuttuvat olemattomiksi niitä tarkastelevan maskuliinisen subjektin omissa silmissä. Mitään ei saa tehdä muuten kuin ”tavoitteiden” ja ”päämäärien” nimissä. Kaiken toiminnan tulee olla tarkoitushakuista ja rationaalista. Kaukana ei ole kokemus siitä, että muuttuu oman elämänsä tarkkailijaksi, että mikään ei ole enää todellista.¹³

MASKULIINISUUDEN NÄYTTÄMÖT

Menestyshaluinen Kanerva ei lannistunut tappiostaan vuoden 1975 varapuheenjohtajakampanjassa, vaan jatkoi onnen tavoittelua. Keväällä 1977 hän perusti Suomalaisten yhteistyöliiton, jolla oli kaksi tavoitetta: kääntää kokoomuksen suuntaa ja taasoittaa puolueen tietä hallitukseen. Sanomattakin on selvää, että liiton puheenjohtajaksi valittu Kanerva tähtäsi sen avulla myös oman asemansa kohentamiseen. Myöhemmin, vuonna 1989, hän kommentoikin toimintatapaansa:

Olen tottunut katsomaan maailmaa niin, että sä itse ikään kuin luot asetelmat ja vaihtoehdot, ja tätä kautta vaikutat siihen mitä tapahtuu.¹⁴

Voittajaksi ei selviä, jos kilpailee toisten asettamilla ehdoilla. Varmimmin voittaa se, joka sanelee kilpailun säännöt. Suomalainen yhteistyöliitto olikin tällainen yritys sanella toisille ”asetelmia ja vaihtoehtoja”. Eikä ole yllätys, että liitto perustettiin kokoomuspuolueen sisälle. Kanerva toimi alusta alkaen patriarkaalisissa organisaatioissa. Kokoomus ei tietenkään ole vain miesten järjestö, mutta koko Kanervan poliittisen toiminnan ajan sen näkyvät johtajat ovat olleet miehiä. Patriarkaalisena organisaationa kokoomus on ollut Ikelle kahtalainen paikka.

Toisaalta se on kenttä, jolla voi kamppailun kautta saavuttaa asemia. Iken viimekätisenä tavoitteena on ollut nouseminen organisaation johtoon, sen patriarkaksi. Toisaalta kokoomus toimii kenttänä, jossa voi paitsi kamppailla toisten miesten kanssa myös olla legitimi tekemisissä heidän kanssaan.

Englantilainen Jeff Hearn on puhunut tähän liittyen julkisista patriarkalisista organisaatioista ”miesten toisiin miehiin kohdistuvan (tukahdutetun) halun virtapiireinä tai pyramideina”¹⁵. Hearn käyttää esimerkkinä pubia, jossa miehet voivat kohdata toisensa, olla miehiä, heittää haasteita ja ottaa niitä vastaan. Pubit ja muut julkiset patriarkalliset organisaatiot ovat maskuliinisuuden näyttämöitä. Niissä miehet voivat osoittaa miehuutensa kamppaillessaan toisia miehiä vastaan, mutta olla myös turvassa toisten miesten parissa.¹⁶

Maskuliinisuuden näyttämöillä miesten väliset suhteet kietoutuvat vallasta käytävään taisteluun. Näillä areenoilla miehet arvioivat itseään ja sijoittavat itsensä mieheyden valtahierarkioihin. Ne toimivat Hearnin mukaan maskuliinisuuden moninaisina toteuttamispaikkoina. Ne ovat poikien, sotureiden ja rakastajien veljeskuntia, isoisien, isien ja poikien hierarkioita, joissa johtajista tulee isähahmoja, joissa unelmoidaan suuresta tulevaisuudesta ja juonitellaan sen saavuttamiseksi, joissa käydään toisten kimppuun ja suojaudutaan hyökkäyksiltä, joissa ihailaan ja vihataan sekä tullaan ihailuiksi ja vihatuiksi.¹⁷

TUHLAAJAJOJAN PALUU

Kanervalle 1970-luku oli tulevaisuudesta unelmoimisen, poliittisten operaatioiden, Urho Kekkosen ihailemisen ja kokoomuksen oikean siiven vihan kohteeksi joutumisen aikaa. Kiiwetessään kohti pyramidin huippua Ike astui monien varpaille. Silloinen kansandemokraatti Ilkka-Christian Björklund muistelee Iken toimintaa 1970-luvun puolivälissä:

Kokoomuksen Ilkka Kanerva käytti kaikkia aseita ulkopolitiittisen kelpoisuuden saavuttamiseksi. Käytännössä se merkitsi Neuvostoliiton ja Tehtaankadun suosion kalastamista. [-] Mitä lähemmäksi Neuvostoliittoa meni, sitä varmemmin sai vaikutusvaltaa.¹⁸

Myös Kanerva itse muisteli noita vuosia jo vuonna 1987 kriittisen etäisyyden päästä:

Kestin myötämäen huonosti. Kansanedustajuus, Kekkonen tuttavuus, Tehtaankatu, ne muuttivat silmänvalkuaiseni keltaisiksi. Niin ylös se nousi. Sen jälkeen olin pitkään hiljaa. Minulla ei ollut sanottavaa.¹⁹

Itsekriittinen lausunto on ajalta, jolloin sen antaja yritti päästä eroon ”pojan” tai ”ikuisen nuorisopoliitikon” leimastaan. Samana vuonna Kanerva tilitti:

Teiniliitto on ollut ja mennyt, eikä siihen enää ole paluuta. Nyt on toinen vaihe menossa, sellainen, että olisi aika typerää pelin politiikalla – en keksi parempaakaan ilmaisua – yrittää hoitaa asioita.²⁰

Nyt Ike esiintyi läksynsä oppineena tuhlaajapoikana. Pelin sääntöjen muuttaminen ei ollut onnistunut, joten Iken oli otettava lusikka kauniiseen käteensä ja pelattava toisten määrittämillä säännöillä. Synninpäästöä etsivä Ike siirtyi kultaiselle keskitielle. Vuoden 1987 eduskuntavaaleissa tämä Ilkka Suomisen todennäköinen seuraaja kokoomuksen puheenjohtajaksi sai 10 970 ääntä. *Suomen Kuvalehden* toimittaja arvioi silloin:

Äänimäärän kasvu lähes 5 000:lla sitten vuoden 1983 osoittaa, että hän on vihdoon onnistunut karistamaan harteiltaan ikuisen nuorisopoliitikon leiman ja vakiinnuttamaan kannatuksensa myös varttuneemman kokoomusväen keskuudessa.²¹

Politiikan tekotapojen ohella myös politiikan sisältö muuttui. Kun Kanervasta oli tullut Harri Holkerin hallituksen kansliaministeri, häneltä kysyttiin *Ydin*-lehden haastattelussa vuonna 1987:

Toimiessasi viime vuosikymmenellä Kokoomuksen Nuorten Liiton puheenjohtajana suhtautumisesi Holkeriin oli hyvinkin kriittinen. Onko Ilkka Kanerva oikeistolastunut vai Harri Holkeri keskustalastunut?

Kanerva vastasi:

Kyllä kai itse kukin on tahollaan muuttunut. Itseäni häiritsee se, että olen liian paljon mennyt mukaan siihen materialismin ja teknokratian myllyyn, jossa koko poliittinen järjestelmä jauhaa. En nyt kuitenkaan tiedä, onko se oikeistolastumista. Toisaalta Holkeri on mielestäni muuttunut puheenjohtaja-ajoistaan avarammaksi ja pohdiskelevammaksi.²²

Rauhanliikettä lähellä olevassa *Ydin*-lehdessä Kanerva saattoi ottaa kriittistä etäisyyttä materialismiin ja teknokratiaan. Holkerin kansliaministerinä Kanerva keskittyi kuitenkin pitkään oppositiossa olleen puolueensa etujen valvomiseen hallituksessa ja virkakoneistossa. *Apu* otsikoikin vuonna 1987 juttunsa: ”Kansliaministeri Kanerva pitää huolta, että kokoomus pysyy kurssissa”²³. Näin Ikestä luotiin kuvaa ”meidän miehenämme”, ja hän saattoi ryhtyä toden teolla tavoittelemaan kokoomuksen puheenjohtajuutta.

MARSALKAN SAUVA

Kokoomus ei kuitenkaan ollut valmis kruunaamaan Kanervaa kukkulan kuninkaaksi. Vuoden 1988 puoluekokouksen alla puolueen eduskuntaryhmän 37 jäsentä kirjelmöi nimellisesti Ilkka Suomisen jatkamisen puolesta, mutta todellisuudessa

Kanervan valintaa vastaan. Kanerva sai jäädä kasvamaan kor-
koa valtioneuvoston linnaan. Puheenjohtajan paikan oli mää-
rä tipahtaa hänen syliinsä kesän 1991 puoluekokouksessa.

Ministerinä Ike muuttui ”yleiskokoomuslaiseksi”. Hän ei
ollut enää puolueen sisällä haastajan asemassa, vaan puhui
koko kokoomuksen nimissä. Ennen vuoden 1991 puoluekokous-
ta Kanerva paalutti puheenjohtajan tehtäviä näin:

Musta puolueen puheenjohtaja on linjanvetäjä. Siis toisin
sanoen puolueen puheenjohtajan erityinen velvollisuus on
paitsi koota rivit niin myöskin näyttää suuntaa, ottaa kantaa
rohkeasti ja viedä hommaa eteenpäin. Täytyy kertoa, mikä
meillä suomalaisilla on edessämme ja kertoa, että mitkä ovat
ne kokoomuksen vaihtoehdot, mitkä ovat ne meidän lää-
keemme suomalaisen yhteiskuntaan 90-luvun Suomessa,
vuosisadan vaihteen Suomessa.²⁴

Iken retoriikka oli nyt viritetty siten, että hän oli ”meidän mie-
hemme” paitsi kokoomukseen myös kaikkiin suomalaisiin
päin.

Vuotta aiemmin, *A-studion 48 tuntia* -ohjelmassa, valtio-
neuvoston rappusia ylös kipeävä Kanerva vastasi seuraavasti
toimittaja Arvo Tuomisen kysymykseen, mitä valta hänelle
merkitsee:

Mahdollisuutta vaikuttaa tietysti paitsi pieniin asioihin niin
koko lailla isoihinkin yhteiskunnallisiin kokonaisuuksiin.

Toimittaja kysyi edelleen, haluaako Kanerva jättää itsestään
”läiskän kansakunnan historiaan”. Ike, joka puhuessaan avasi
samalla valtioneuvoston kanslian oven ja meni sisään, vastasi:

Meillä kaikilla on, niinkuin vanha sanonta kuuluu, marskin
sauva repussamme, mutta ei tommosesta voi mitään jäykis-
tävää asennetta ottaa. (Kiihdyttää puheen tahtia ja korottaa

hieman ääntään.) Totta kai kaikki haluaa niinkun jollain lailla myönteisen kehityksen puolesta vaikuttaa, ja se on siis turha pyrkimys, jollei sillä pyri joihinkin kestäviinkin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin.²⁵

Tässä ja edellä Kanerva puhui ”suunnasta”, ”vaihtoehdosta” ja ”lääkkeistä” sekä ”myönteisestä kehityksestä” ja ”kestävistä vaikutuksista”. Yksikään näistä ilmauksista ei saanut kuitenkaan lihaa luidensa ympärille. Abstraktiot jäivät abstraktioiksi. Vain valta oli ja on kouriintuntuva. Jo vuonna 1979 hän sanoi televisiossa:

Niin, olen joskus tullut sanoneeksi, että hallituskipeys on terveyden merkki. En ymmärrä, että suomalaisessa politiikassa varsinkaan merkittävien vastuullisten puolueiden osalta edes voitaisiin ajatella niin, että ei pyrittäisi hallitukseen. Jos kunnollisista ehdoista voidaan sopia, niin hallituksessa pitää minun mielestäni aina olla.²⁶

Vallan ulkopuolella ei saanut koskaan olla. Ja jokainen – ja ainakin Ike itse – saattoi saada valtaa, kunhan vain käytti marsalkan sauvaansa oikein.

Olemme maskulinismin ideologian ytimessä. Mies on mies vain kyetessään käyttämään sauvaansa vallan välineenä. ”Pyrkiminen” ja ”vaikuttaminen” ovat tässä avainsanoja. Valtaa tavoittelevan miehen näkökulmasta todellisuus on peli, jossa on panoksia ja tuotoksia. Ihmiset ovat pelurille objekteja, joihin on vaikutettava omien tavoitteiden toteuttamiseksi.

Tämä asennoituminen politiikkaan käy selvästi ilmi Kanervan ja vasemmistoliiton kansanedustaja Esko Seppäsen sananvaihdoista TV 2:n Lauantaisaunassa vuonna 1991:

IKE: Ei kukaan oo valtioneuvostos ilman kansalaisten luottamusta, kai sen kaikki tässä tietää. Eikä ilman eduskunnan

luottamusta. Seppänenkin on sitä ollut monta kertaa järjestämässä.

SEPPÄNEN: Viisitoista kertaa olen koittanut viedä pois sen luottamuksen, mutta aina se on vaan sulle tullut.

IKE: Vedä johtopäätökses sitte jo, vedä johtopäätökses sitte jo, jos olet viisitoista harhalaukausta ampunu.²⁷

Seppäsen manööverit hallituksen kaatamiseksi ovat olleet ”harhalaukauksia”. Iken näkökulmasta moisen hehtaarihypyn pitäisi ymmärtää luikkia häntä koipien välissä pois koko politiikan näyttämöltä. Tyytyväisenä naureskeleva Ike ei kuitenkaan pohdi, mitä politiikan sisältöä koskevia kysymyksiä Seppäsen toimiin mahdollisesti liittyy, vaan pelkistää leikin varjolla hallituksen ja opposition välisen kamppailun kysymykseksi voimasta ja kompetenssista.

KIVIKASVOINEN MIES

Menestyvä maskuliini tarvitsee myös pokeria. Heikkouttaan ei saa myöntää, ei ainakaan julkisesti. Avomielinen puhuminen yksityiselämästä ja sen mahdollisista ongelmista saattaa tuoda sympatiaa, mutta politiikan piirissä on ennen muuta ”säilytettävä kasvonsa”. Iken pyrkimykseen pitää pokkaa saatiin tutustua, kun vuodelta 1981 oleva haastattelu esitettiin televisiossa viittä vuotta myöhemmin:

Ensimmäinen otto:

KYSYMYS: Oletteko poliittisen uranne aikana koskaan törmännyt poliittiseen valheeseen?

IKE: (Huokaus.) En lähde... En pysty muistamaan mitään valheenomaista asetelmaa. (Pieni tauko.) Jos sallit, niin voidaan tää ottaa vakuuttavammin tai uudestaan, kun mä sen kuitenkin kiellän. Mut jos se on teille mahdollista.

Toinen otto:

KYSYMYKSET: Ette itse ole koskaan joutunut käyttämään poliittisia valheita?

IKE: Uskottavuus politiikkaan menee, mikäli joutuu näihin keinoihin turvautumaan. Yhden kerran... Niin no, (tekee kädellä leikkaamista kuvaavan eleen) olkoon tuosta pois.

Kolmas otto:

KYSYMYKSET: Oletko itse joutunut koskaan turvautumaan poliittiseen valheeseen?

IKE: En. (Vilpitön katse kameraan.)²⁸

Ike pyrkii siis olemaan kivikasvoinen kamppaileva maskuliini. Viimeisessä otossa hän onnistuikin pitämään pokerinsa.

Niin yllättävää kuin se saattaakin olla, Kanerva itse ei kuitenkaan näytä kokevan itseään politiikan piirissä nimenomaisesti ”mieheksi”. *Anna*-lehdessä hän kuvaa itseään näin:

Olen yleisehdokas, en minkään nimenomaisen ryhmitymän ehdokas. Painopistettä ei ole löydettävissä myöskään mies-naisakselilla.²⁹

Vaaleissa voi olla ”naisehdokkaita” tai ”naisten ehdokkaita”, mutta miehet sen sijaan ovat ”yleisehdokkaita”, eivätkä miehiä. Toimiessaan julkisuudessa, abstraktioiden ja yleistysten piirissä, Ike on ensisijaisesti ”ihminen”. Sukupuoli astuu kuvaan vasta, kun hän vaihtaa vapaalle.

Jätän kuitenkin nyt tohtori Jekyllin, poliitikko-Iken, ja siirryn tarkastelemaan Mr. Hydeä, naistenmies-Ikeä.

VALTA JA SEKSI

Julkisuutta pidetään nimenomaan miesten toiminta-alueena. Yksityisyys on sen sijaan nähty henkilökohtaiseksi alueeksi, josta julkisuudessa – paitsi iltapäivä- ja tietyissä aikakauslehdissä – on pitkään vaiettu. Iken vaikeudet saattavat olla peräisin juuri siitä, että hän ei ole kyennyt pitämään yllä klassista jakoa julkiseen ja yksityiseen, vaan hänen yksityisestään on tullut julkista.

A-studion raportissa kansliaministerin päivästä (1990) Kanerva kävi Kesärannan lehtipuiden siimeksessä seuraavan vuoropuhelun toimittaja Arvo Tuomisen kanssa:

TUOMINEN: Poliitikoksi olet harvinaisen avoin ollut yksityiselämäsi suhteen. Oletko rakastunut?

IKE: Mä sanoisin, että sellainen elämä on onneton, johon ei kuulu mitään rakkautta.

TUOMINEN: Onko polttarit odotettavissa.

IKE (painokkaasti): Ei!

TUOMINEN: Ei tule kesähäitä?

IKE: No, mulla ei ole kalenterissani sellaista merkintää, enkä mä tiedä, että sihteerikään ois semmosta varannu.³⁰

Rakkaus on siis välttämätöntä, mutta toisaalta sitä säätelee ”kalenteri”, josta puolestaan päättävät myös muut tahot.

Henry Kissinger, tunnettu naistenmies hänkin, kutsui valtaa aikoinaan vahvimaksi potenssilääkkeeksi.³¹ Vallan ja naisten tavoittelu eivät välttämättä olekaan kovin kaukana toisistaan. Valtaan ja naiseen liittyvät maskuliiniset kertomukset voi tiivistää samankaltaisiin juonikaavioihin: alussa on halu, sitä seuraavat etsintä ja takaa-ajo, juonittelu ja tempot, joiden jälkeen halu hetkellisesti tyydyttyy, kunnes uusi halu taas syntyy, uusi kohde hahmottuu ja niin poispäin.

Vallan ja naisten tavoittelun voi siis nähdä sukulaistoiminnoiksi. Molemmissa miehet pyrkivät alistamaan todellisuuden tahtonsa valtaan. Naisten metsästäminen tuottaa kuitenkin omaa, erikoislaatuista tyydytystään, jota vallan tavoitteluun ei välttämättä sisälly.

Julkisuudessa toimivat miehet samastuvat usein niin tiukasti omiin julkisiin saavutuksiinsa, etteivät huomaa lainkaan, millaista vahinkoa tämä tuottaa heidän kyvyllään solmia avoimia suhteita toisiin ihmisiin. He kokevat voivansa olla oma itsensä julkisen alueella, mutta ovat usein heikkoja ja lapsenomaisia yksityisissä suhteissaan.

Jos vallan tavoittelu merkitsee sitä, että miesten on tukahdutettava emotionaalisuutensa, seksistä tulee helposti ainoa alue, jolla miehet voivat hyväksyttävästi kokea läheisyyttä. Näin seksiin kohdistuu suuria odotuksia. Samalla, kun se toimii oman maskuliinisuuden todistamisen areenana, sen tulisi myös kattaa ja tyydyttää kaikki ne ilmaisemattomat ja kielletyt halut, joita valtaa tavoittelevilla miehillä on. Andy Metcalfin ja Martin Humphriesin sanoin:

Lähestymme seksiä kuin teini-ikäiset pojat. Se on maaginen rohto, pala luonnollisuutta, ainoa tiemme takaisin subjektiivisuuteen.³²

Samalla seksi voi kuitenkin olla miesten kannalta myös vaarallista aluetta, koska heidän identiteettinsä rakentuu juuri emootioiden torjumiselle. Seksuaalisuuden alueella miehet ovat alituisesti vaarassa ilmaista todellisia tunteitaan, antaa maskuliinisuuden naamioidensa pudota, paljastaa hetkeksi haavoittuvuutensa. Näiden uhkien edessä miehet saattavat pelkistää seksin vain peniksen aktiivisuudeksi, ”aktiksi” pikemminkin kuin ”kanssakäymiseksi”. Tällainen seksi ei enää olekaan järin kaukana vallan tavoittelusta. Seksuaalisesta aktiivisuudesta ja menestyksestä tulee keino, jolla mies voi ”näyttää” toisille miehille. Sukupuolisista valloituksista tulee todis-

teita miehisestä kykenevyydestä.³³ Kuten Emanuel Reynaud kirjoittaa:

Vaikka seksuaalisuus on olennaisesti antautumista, yhteisyyttä ja iloa, se näyttäytyy miehelle itsehallinnaksi, kampailluksi ja keinoksi, jolla voi osoittaa oman voimansa.³⁴

Seksuaalisuus nähdään näissä kertomuksissa toisiin kohdistuvaksi toiminnaksi: tavoitteluksi, menestymiseksi, saavuttamiseksi. Seksuaalisuuden huipentumana ei tästä näkökulmasta ole mielihyvän saavuttaminen, vaan esteiden voittaminen, perille pääseminen, oman tahtonsa läpi vieminen.³⁵ Samalla miesten heteroseksuaalisuudesta tulee – paradoksaalista kylä – olennaisesti miesten välinen asia. Kuten Victor Seidler on sanonut:

Tahtoa ja kykenevyyttä on pidetty kauan keskeisinä seikkoina miesten seksuaalisuudessa. Miehet oppivat poikavuosina, että seksissä ei ole kyse ruumiin mielihyvästä ja ruokinnasta, vaan yksilöllisistä saavutuksista, jotka heijastelevat miehen asemaa maskuliinisuuden nokkimisjärjestyksessä. Opimme katsomaan seksuaalisuutta vallan ja valloituksen näkökulmasta.³⁶

Seksi on tästä näkökulmasta peliä. Pojat haluavat nähdä, kuinka ”pitkälle” he voivat mennä. He odottavat kokevansa vastuksia ja ajattelevat niiden kuuluvan väistämättä pelin henkeen. Seksi näyttäytyy tällöin alueeksi, jossa pojat ja miehet todistavat miehuutensa valloittamalla jotain ”kiellettyä”. Tällaisessa maskuliinisessa seksuaalisuudessa korostuu ”saaminen”, ei vahingossakaan ”antaminen”. Seksistä tulee ”näyttämistä”, oman maskuliinisuutensa todistamista toisten miesten silmissä.³⁷

IKE JA NAISET

MTV:n *Hyvät herrat* -ohjelmassa 17.1.1995 entisen presidentin entinen vävy Jari Komulainen kertoi Paukulle ja Tollolle seuraavan Ike-vitsin:

Ike ja Iiro olivat alasti uimassa jossain Etelä-Suomessa. Rannalle sattui joukko naisia juuri, kun ministerit olivat nousemassa vedestä. Ike peitti käsillä navanalusensa, Iiro kasvonsa. Kun naiset olivat menneet pois, Ike kysyi Iirolta, miksi tämä oli kätkenyt kasvonsa. Iiro vastasi: ”Kato ku ne tuntee mut naamasta!”

Ikellä on pinttynyt naistenmiehen maine. Myös Kanerva itse on ruokkinut tätä mainetta tietyillä lausunnoillaan. *Apu*-lehdessä hän sanoo:

Taidan olla sellainen persoona, jonka menemisiin ja tulemisiin on helppo tarttua. [--] Toisaalta en ole myöskään halunnut salata sitä, että ministerilläkin voi olla naisystäviä, joita voi tavata muutenkin kuin piilossa.³⁸

Itse asiassa piilottelu ei sopsisikaan Iken naissuhteisiin, kuuluvathan naissuhteet olennaisesti myös miesten välisen nokkimisjärjestyksen määräytymiseen ja oman kuvan kohentamiseen toisten miesten silmissä. Tältä kannalta seuraava katkelma *Seura*-lehdestä vuodelta 1993 on kiinnostava:

Vielä [Ilkka Suomista – ML] läheisemmän työtoverin Kanerva sai taistolaiskommunisti Jaakko Laaksosta. Legendaarinen parivaljakko korjasi vapaa-aikanaan yhteistä satoa niin Helsingin kuin Moskovan yössä. Jaken ja Iken kuntokelpoisuusluokka ei pettänyt milloinkaan, ei myöskään NKP:ssä, joka kestiti herroja milloin missäkin. [--] Neuvostoliiton

matkoiltaan Kanerva otti Laakson kanssa aina kaiken irti. Laakso tunsu tavat entuudestaan. Hän retosteli suuressa joukossa, mistä paikoista löytyy komsomolin raikkaita tyttöjä ja mistä ei-ihan-niin-puhtaita. Kanerva tutki Jaakko Laakson sanoja mielessään ja työnty sukkelasti poliittisen anatomian liukkaisiin ytimiin. [--] Vodkaa, kaviaaria, naisia. Venakot liehakoivat suurta kokoomusjohtajaa. Valinta oli vapaa ja kaikki sallittua, enemmänkin: sehän kuului asiaan. Jos ei muuten niin maineen vuoksi.³⁹

Vauhdikasta katkelmaa kannattaa lukea tarkasti siitä näkökulmasta, kuinka *Seurassa* konstruoitu Ike-legenda tuottaa tietynlaisen käsityksen maskuliinisuudesta.

Ensinnäkin katkelmassa korostuu Iken ja Jaken aseveljeys, jota voisi äkkipäätä katsoen pitää yllättävänä. Muutkin kuin *Seuran* toimittaja ovat kuitenkin vuosien varrella panneet merkille, että nämä kaksi ovat viihtyneet hyvin yhdessä. Tämä yhteiselo on kuitenkin mahdollista ymmärtää aiemmin mainitsemani julkisia patriarkaalisia organisaatioita koskevan ajatuksen avulla: Oma puolue on Ikelle ja Jakelle kamppailun näyttämö, jolla on aina vaarassa tulla puukotetuksi selkään, jos on ”oma itsensä”. Siksi läheiset ystävät on syytä etsiä kauempaa. Kokoomus ja laitavasemmisto ovat niin kaukana toisistaan, että Ike ja Jakke voivat olla turvassa toistensa miehisessä seurassa. Sitä paitsi heitä on yhdistänyt yhteinen halu maskuliinien maskuliinia, Urho Kekkosta kohtaan.

Toiseksi on syytä panna merkille toimittajan eräät sanavalinnat, jotka ilmentävät tietynlaista maskuliinisuuskäsitystä:

- Jakke ja Ike ”korjaavat satoa”. Maskuliinisin on siis se, joka ymmärtää ottaa sen, mikä on ”korjattavissa talteen”.
- Jaken ja Iken ”kuntokelpoisuusluokka ei petä koskaan”. Maskuliinit ovat loputtoman kykeneviä riippumatta siitä, mikä maa, valuutta tai kellonaika kulloinkin sattuu olemaan kyseessä.
- Neuvostoliittolaiset naiset kuuluvat ”poliittisen anatomian”

piiriin. Heidät on tekstissä objektivoitu täysin. He ovat pelkkiä kohteita, joilla ei ole omaa tahtoa.

Kolmanneksi on kiintoisaa, että toimittaja katkelman viimeisillä riveillä huomauttaa vapaan valinnan ”kuuluneen asiaan”. Miehillä valinta ei toisin sanoen välttämättä ollutkaan täysin vapaata. Valitsematta jättäminen olisi merkinnyt joutumista tosi maskuliinisuuden piirin ulkopuolelle. Ja jos ”kuntokelpoisuusluokka” oli joskus vaarassa pettää, oli purtava hammasta ja jatkettava iloittelua, jottei ”maine” olisi mennyt. Maskuliiniseen seksuaalisuuteen sisältyvä suorittaminen on tässä ja monissa muissakin vastaavissa tarinoissa ikään kuin pakollinen ohjelmanumero, jota ei voi välttää, jos mieli olla mies. Tosi mies on vain se, joka teoillaan osoittaa ja todistaa jatkuvasti omaa maskuliinisuuttaan.

Seuran toimittaja jatkaa:

Pienemmissä porukoissa Kanerva kerskui nautinnoillaan idän tähtitaivaan alla, olihan osallisuus puoluekoneen punalakanoinsta paras merkki menestystarinasta ja taas uusi sulka hattuun politiikan verisen kentän taistossa, jota käytiin ulkopoliittisen puhtauden puolesta.

Tarinassa idän ihmemaasta seksuaalisuus on välineellistetty täydellisesti. Se on osa ”menestystä”, ”valloitukset” ovat ”sulkia hatussa”. Tarinassa esitetty maskuliininen seksuaalisuus ei lopulta liity niinkään haluun naisia, vaan pikemminkin miehiä kohtaan. Seksi on tarinassa keino, jolla miehet voivat saavuttaa hyväksyntää toisten miesten silmissä. Menestys on turhaa, ellei sen avulla saa julkista tunnustusta omasta mieskunnostaan. Menestyvän miehen seksuaalinen ”paremmuus” vahvistaa hänen paremmuuttaan myös muilla alueilla. Tässä mielessä on asiaankuuluvaa, että legendan Ike rellestää toisen miehen, Jaken, kanssa. Näin he voivat kasvattaa mainettaan toistensa silmissä ja myös taata toistensa tarinat kotiin palatuaan.

Naissuhteet ovat myös Kanervan omissa lausunnoissa egonrakennuksen välineitä. Kun suhde Paula Koivuniemeen oli vuonna 1988 kuumimmillaan, hän herkesi avomieliseksi:

Miksipä salailemaan muuten suhdetta Paulaan? Olen nähnyt satoja koomisia salailutapauksia, jotka lopulta tekevät monia ihmisiä vain onnettomiksi eivätkä pidä salassa mitään. Me olemme molemmat vapaita ihmisiä, viihdymme yhdessä ja niin ollen emme kyyristele pensasaitojen takana tai kartanoravintoloiden takapöydissä. Me kehtaamme kyllä näyttäytyä. Ja kukapa ei tekisi sitä mielellään niin kauniin naisen kanssa kuin Paula Koivunemi, kysyn vaan?⁴⁰

Paula Koivuniemi on Iken puheessa jonkinlainen näyttelykapistus, jonka seurassa kyllä ”kehtaa” näyttäytyä. Paulan seura korostaa Iken maskuliinisuutta, koska muut voivat nähdä, että hänellä on ollut rahkeita saada ”niin kaunis nainen”.

Iken kommentit Paulasta tuovat mieleen tarinan, jota kerrotaan Aristoteles Onassiksesta ja Jacqueline Kennedystä. Sihteerinsä mukaan Onassis ”halusi näyttää koko maailmalle, että hänellä oli varaa ostaa mitä tai kenet tahansa”. Sihteeri on kertonut Jackien elämäkerran kirjoittajalle, että Onassiksen toimistossa Jackieta kutsuttiin ”supertankkeriksi”: ”Jackie ei ollut enempää eikä vähempää kuin hyvä kauppa.”⁴¹

Iken kannalta Paula ei varmaankaan ollut ensisijaisesti kannattava sijoitus. Sen sijaan hän luonnehti pitkäaikaista naisystäväänsä näin:

Paula on reilu jätkä, kundi. Hirveen naisellinen, suora ja avoin. Paula on erittäin vaativa ihmissuhteissaan ja perusasiat pitää olla kunnossa. Olemme hyvin samanlaisia.⁴²

Parasta naisessa on siis se, että hän on mahdollisimman miesmäinen, ”reilu jätkä”. Paula on ikään kuin enemmän kuin nainen. Hän on kaveri, ”kundi” toisten joukossa. Tällaisen naisen

kanssa miehen on helppo olla, koska silloin tietää aina, missä mennään. Veljellistä suhdetta Paulaan korostaa sekin, että Ike luonnehtii häntä luonteeltaan ”kuin sisarukseksi”.

Suhde Paulaan samoin kuin Laila Snellmaniin kaatui Iken mukaan ”ajan puutteeseen”:

Laila sanoi jossain vaiheessa, että minun on varattava enemmän aikaa hänelle ja minä ymmärsin sen, mutta en kuitenkaan loppujen lopuksi halunnut jättää näitä nykyisiä kuvioita vähemmälle ja niin siinä kävi niin kuin kävi.⁴³

Sanonnat ovat maskuliiniseen tapaan täynnä kiertoilmauksia. Ike ei täsmennä, mitä tarkoittaa ”näillä nykyisillä kuvioilla”, eikä myöskään kerro, kuinka itse asiassa kävi, kun ”kävi niin kuin kävi”. Ike toteaa vain:

Haluaisin kyllä perustaa perheen. Saada kodin ja vaimon. Mutta en suostu kulissiavioliittoon. Tällä hetkellä olen kuitenkin niin urakaluonteisessa työssä, että se ei olisi oikeudenmukaista mahdollista kumppaniani kohtaan. Tulisi vain turhaa stressiä, jos joutuisi tähän sopeutumaan.⁴⁴

Ike pyrkii nissä vuodelta 1993 olevissa lausunnoissaan esittämään uusrehelliseksi poliitikoksi. Hän heittää epäilyn varjon niiden mallikelpoisten miespoliitikojen ylle, joilla on perhe, omakotitalo ja muu tarvittava rekvisiitta. Oman vapautensa Ike esittää rehelliseksi tosiasiainnustamiseksi. Nyt ei olisi ”oikeudenmukaista” sitoutua perheeseen, sillä Ike on sitoutunut nahkoineen ja karvoineen maskuliiniseen kilpajuoksuun valasta.

Kun Iken vaakakupissa ovat valta ja naiset, valta painaa enemmän. Valtaa ei voi iskeä tilapäisesti, vaan sen tavoitteluun on uhrattava ”urakaluonteisesti” koko elämä. Siksi – ainakin toistaiseksi – Ike jää poikamieheksi, jonka kotina on julkisuuden ja maskuliinisen kilvoittelun piiri.

Iken vaikeudet julkisen ja yksityisen elämän pitämisessä erillään liittyvät maskuliinisuuteen sisään rakennettuihin riskitietoihin. Toisaalta Ikelle olisi edullista pyrkiä eroon naistenmiehen maineestaan, sillä se on vienyt häneltä poliittista uskottavuutta varsinkin naisten silmissä. Toisaalta maineesta on ollut hänelle myös hyötyä, koska se on lisännyt hänen uskottavuuttaan muiden miesten silmissä suorituskykyisenä miehenä.

SEKSIN VALTA

Ike sanoo ”ei” vakiintuneella suhteella, mutta hän ei sano ”ei” naisille. Vuonna 1993 Ike laukaisee Hymy-lehdessä:

– Mielestäni se vasta olisi kohujuttu, jos minulla ei olisi ihmissuhteita tai jos olisin vähemmistön edustaja!⁴⁵

Iken retoriikka on kiinnostavaa. Naiset ovat ”ystäviä” ja seksuaaliset suhteet heihin ”ihmissuhteita”. Ilmeisesti politiikan alueella ei ole Ikelle ”ihmissuhteita”, vaan todellinen ihmisen suhde toiseen ihmiseen solmiutuu vasta sillä alueella, jolla emotiot ovat miehellekin sallittuja. Lisäksi Ike muistaa leimata itsensä ns. normaaliksi – ja asettua sille kannalle, että homoseksuaaliset miehet ovat ”epänormaaleja”.

Myös vuonna 1993 lähetetyssä nuortenohjelmassa *Keisarinpeukalo* Ike näki vaivaa vetääkseen selvän rajan itsensä ja homojen välille. Lähtökohtana Iken monologille oli Oranssi ry:n aktiivi Jeren huudatus: ”Ile on homo!” Ike kommentoi:

Tuo viimeinen kommentti tuntui vähän oudolta. Kyl silti vaikka kuinka mä ymmärrän sen, että käytetään omaperäistä kieltä, niin pitäis kuitenkin jotenkin säilyä totuudessa riippumatta iästä. Ja se on semmonen arvo, joka pitäis kaikille opettaa, siis oikeudenmukaisuus ja totuus ja rehellisyys on sellaisia arvoja, joista meidän kaikkien pitäis olla aika

huolissamme, ettei viljeltäis tolla tavalla kuitenkaan kevyesäkään ohjelmassa heittoina asioita, jotka alkavat yhtäkkiä kuitenkin elää omaa elämäänsä, niistä yhtäkkiä kasvaakin totuus, kaikki skribentit rupeekin lainaamaan ja sanomaan juu, et näin se onkin kun se siellä heitettiin ja todettiin näin. Siis täs suhteessa on aika tärkeää, että kun ollaan julkisessa sanassa, julkisessa yhteydessä tekemisissä et ollaan siellä ja pysytään totuudessa. Mä sanon siis... tämä oli seikka, joka siis.. ajatelkaa, jokainen meistä on elävä ja tunteva ihminen ja semmoset heitot jotka ovat todella epätosia...⁴⁶

Puheen loppuosan katkonaisuus liittyy siihen, että toiset puhuvat Iken päälle. Iken sanoma käy kuitenkin selväksi: elävänä ja tuntevana ihmisenä häntä loukkaa se, että häntä kutsutaan homoksi. Ikelle homon leima olisi negatiivinen asia, kohujuttu, kuten *Hymyn* haastattelusta muistamme, siis jotain epänormaalia. Maskuliinisuuden rajat on pidettävä tiukkoina. Paula voi olla vielä ”hyvä jätkä”, mutta homomiehet Ike kiertää kaukaa.

Mainitussa *Hymy*-lehden haastattelussa Ike kommentoi sen hetkistä elämäntilannettaan, johon ei kuulu vakuuista naissuhdetta:

En ole selibaatissa, sillä olenhan tavallinen suomalainen mies, hymyilee Ilkka pilke silmäkulmassa.

Ike ei siis ole homo, muttei myöskään munkki. Lausunto sisältää miehistä seksuaalisuutta koskevan puhutavan, jonka mukaan ”tavallisen suomalaisen miehen” kuuluu etsiä säännöllisesti ”purkautumiskanavia”.

Andy Metcalfin ja Martin Humphriesin mukaan seksin luja ote miehistä liittyy siihen, että seksiin yhdistyy sukupuolisen tyydytyksen lisäksi joukko muitakin motiiveja ja tarpeita. Seksuaaliseen haluun sekoittuu hellyydenkaipuuta, tarvetta puhua, antaa ihon koskea toista ihoa. Ollessaan toista lähellä mies voi tuntea hetkellisesti kuuluvansa yhteen jonkun toisen

ja itsensä kanssa. Kaikilla seksiin liittyvillä tunteilla ja tuntemuksilla ei tarvitse olla paljoakaan tekemistä erotiikan kanssa.⁴⁷

Näiden yhteisyyteen, yhteyteen ja toisen tarvitsemiseen liittyvien merkitysten rinnalla seksillä on miehille muitakin merkityksiä. Miehet voivat pyrkiä naisten avulla todistamaan paitsi kykenevyytensä myös kaikkinaisen hyväksyttävyytensä. Seksi on narsistisen minän peili, jonka kautta minä yrittää hyväksyä itsensä: ”Jos tuo toinen haluaa minua, voin itsekkin hyväksyä itseni karvoineen päivineen” tai ”Jos pääsen hänen syliinsä, elämässäni on vielä jotain elämisen arvoista”. Narsistisilla miehillä on valtaisa rakkauden nälkä, mutta samalla he pyrkivät peittämään nälkänsä tai puutteensa kaikin mahdollisin keinoin.⁴⁸

Valloittamisen tarve, läheisyyden kaipuu ja hyväksynnän nälkä aiheuttavat usein miesten suhteessa itseensä ja omaan seksuaalisuuteensa suurta epävarmuutta. Pelissä on paljon enemmän kuin seksi – ehkä peräti koko olemassaolo. Monilla miehillä äärimmäisen varma ja kykenevä ulkoinen minä suojaa epävarmaa ja pelokasta sisäistä minuutta, joka yhä uudelleen ja uudelleen etsii hyväksyntää. Tällaiset miehet eivät suhtaudu naiseen itsenäisinä ja erillisinä ihmisinä, vaan kuin narsistisiin objekteihin, minän vahvistamisen välineisiin ja psyykkisen levottomuuden lievittäjiin.⁴⁹

IKEN OPPIVUODET

Kokoomuksen vuoden 1991 puoluekokouksessa Ilkka Kanerva pääsi pitkän odotuksen jälkeen kokeilemaan siipiään puheenjohtajavaalissa. Hän kärsi kuitenkin murskatappion. Vaalissa Pertti Salolainen sai 779, Kanerva 168 ja Sirpa Pietikäinen 114 ääntä. Tällä kertaa Ikeä kuitenkin tituleerattiin ”hymyileväksi häviäjäksi”.⁵⁰

Tappion syyt löytyvät ikään kuin käänteisesti ministeri Riitta Uosukaisen kokouspuheenvuorosta, jossa hän kehui Salolaista:

Pertti Salolainen ei ole pelin poliitikko, mutta jos hän harrastaa pelejä, niin hän harrastaa niitä sellaisella englantilaisella urheiluhengellä, joka minun mielestäni on varsin tyylikästä. Kyllähän meidän täytyy taitaa myös pelit, mutta myös niiden säännöt ja kunnioittaa niitä ja pitää moraalial arvossa.⁵¹

Uosukainen ei sanonut Kanervasta sanaakaan, mutta monet puoluekokouksen salissa ja tv-vastaanottimien ääressä osasivat varmasti lukea rivien välistä: Ike ei kunnioita pelisääntöjä eikä hänellä ole moraalialia.

Kanerva ei siis ainakaan toistaiseksi ole päässyt patriarkaksi patriarkan paikalle. Hänestä ei ole tullut kokoomuksen puheenjohtajaa, ei vuonna 1989 (jolloin Ilkka Suominen valittiin uudelleen), ei yllä kuvattuna vuonna 1991 eikä myöskään vuonna 1994 (jolloin Kanerva tuki Sauli Niinistöä). Nuorisopoliitikon ja pelurin maine on sittenkin painanut liikaa vaa'assa. Tämä näkyi myös siinä, mitä *Seurassa* kirjoitettiin vuoden 1993 lopulla:

Kanerva on imagonsa vanki. Tiuhaan tahtiin vaihtuvat naisystävät luovat kepeää mainetta ja menneisyyden haamuna on idänsuhteiden juoksupojan rooli.⁵²

MIESTEN MIES VAI IKUINEN POIKA?

Remonttimiehenä ja nuorisopoliitikkona Ilkka Kanerva kävi pitkään pojasta. Hänen poliittista uraansa voisi kuvata lakkaamattomaksi pyrkimykseksi kasvaa pojasta mieheksi. Hegeemonisen maskuliinisuuden paradoksi on kuitenkin siinä, että sen mukainen mieheys ei ole tila, vaan lakkaamatta pakeneva

ja yhä uudelleen tavoiteltava päämäärä. Kun suuri osa maskuliinisuuden vallitsevista malleista rakentuu fantasioille, miehet eivät voi olla koskaan täysin varmoja siitä, että he todella käyvät miehistä. Tämä pysyvä epävarmuus voi puolestaan viedä pakkomielteenomaiseen ja mahdottomaan ”todellisen mieheyden” tavoitteluun.

”Todellista mieheyttä” ei ole olemassa, elleivät toiset miehet tunnusta sitä. Kanerva on alusta alkaen tavoitellut tätä tunnustusta. Ensin hän ei kuitenkaan pyrkinyt tulemaan hyväksytyksi toisten miesten ehdoilla, vaan halusi asettaa itse omat ehtonsa, sanella tahtonsa toisille. Tässä vaiheessa Kanerva pyrki täydelliseksi maskuliiniksi, yksin itsensä varassa eläväksi ja toimivaksi miesten mieheksi.

Täydellinen maskuliini on kuitenkin ristiriitainen hahmo, koska maskuliinisuus rakentuu epävakalle pohjalle: erolle feminiinisuudesta ja toisten miesten hyväksynnälle. Siksi Kanervakin joutui muuttamaan toimintatapaansa. Jotta toiset olisivat tunnustaneet hänet mieheksi, hänen oli – ainakin tiettyssä määrin – otettava huomioon toisten ehdot. Nyt ikuinen remonttimies halusi muuttua puolueen luottomieheksi. Hyökäys isää vastaan tyrehtyi Kanervan huomattaessa, että pelkkä toisten poikien tunnustus ei riittänyt. Hän tarvitsi tunnustuksen juuri heiltä, joita vastaan oli hyökännyt: isiltä. Tavalla tai toisella Kanervan oli osallistuttava miesten keskinäisten siteiden muodostamiseen ja lujittamiseen, noudatettava yhteisiä pelisääntöjä.

Kanervan muuttuminen vuoden 1975 puoluekokouksen myrtyneestä häviäjäksi vuoden 1991 puoluekokouksen hymyileväksi häviäjäksi on keskeinen osa tätä prosessia. Potentiaalinen patriarkka oli jälkimmäisessä kokouksessa luopunut ylimitoitetuista haaveistaan ja ottanut paikkansa puolueen uskollisena poikana. Hänen kaikkivaltiushaaveensa olivat vaihtuneet realistisempaan käsitykseen omasta paikasta. Psykoanalyysin kielellä voisi sanoa, että Kanerva oli käynyt läpi oman oidipaali-kriisinsä.

Ike on siis ollut paitsi maskuliininen subjekti myös maskuliinisuuden objekti. Pyrkinessään miesten nokkimisjärjestyksen huipulle hän on tullut myös nokitukseksi, joutunut maskuliinisen kontrollin kohteeksi. Ike on saanut oppia läksynsä ja omaksua juuri ne mallit, joita hän lähti vastustamaan. ”Ura” ja ”saavutukset” ovat vaihtuneet ”työhön” ja ”vastuuseen”.

Samanlainen ”liiallisen maskuliinisuuden” suitsiminen on ehkä tapahtunut myös Iken suhteessa naisiin. Puoluekokouksen yhteydessä vuonna 1989 Ike kävi seuraavan keskustelun toimittaja Petteri Väänäsen kanssa:

VÄÄNÄNEN: Julkisuus on kai aika kaksiteräinen miekka kohdallasi?

IKE: Joskus tuntuu, että vähän liiankin.

VÄÄNÄNEN: Mistä mahtaa johtua, että olet niin hanakasti ollut kaiken maailman lehtien riepotelavana?

IKE: Aika vaikea kysymys vastattavaksi. Kai mun itsenikin on pyrittävä olemaan vain enenevässä määrin pois julkisuudesta.

Vaikka menestys naismaailmassa on yhä maskuliinisuuden merkki, liiallinen pullistelu saattaa kuitenkin muuttua paino-
lastiksi. Miehen pakkomielteenomainen hypermaskuliinisuus voi synnyttää supinaa siitä, että kova ulkokuori kätkeekin pohjattoman epävarmuuden ja hyväksynnän janon.

Pysyttelemällä poissa julkisuudesta Ike voi yrittää päästä eroon häntäheikin maineestaan. Miehen metkut ovat silti entiset – ainakin vuonna 1990 nähdyn *A-studion 48 tuntia* -ohjelman valossa. Siinä toimittaja Arvo Tuominen kysyi Iken mielipidettä kokoomuksen lehmän hännän lailla laskevasta kannatuksesta. Ike vastasi:

Joo, mutta tuo vertaus on sikäli huono, että lehmä nostaa sitä häntäänsä aika harvoin ylöspäin, mutta meillä on kumminkin semmoinen meininki tässä.⁵³

PÄÄTTYMÄTÖN KAMPPAILU

On aika jättää Ike. Mainitussa *A-studion 48 tuntia* -ohjelmassa kansliaministerin päivä päättyi soutu- ja kilpailuun, jossa hän naama irtovellä ponnisteli kunniansa puolesta. Ike jää kilvoittelemaan toisten miesten kanssa, etsimään paikkaansa maskuliinisesta nokkimisjärjestyksestä. Evästyksen Iken loppusuuralle antaa Emanuel Reynaud, joka on onnistunut tiivistämään paljon patriarkoiksi pyrkivien miesten ristiriitaisesta kohtalosta:

Miehestä ei tule koskaan isää, jollaiseksi hän halusi kuvitella itsensä. Hän sätkyttelee alistumisen ja hallitsemisen välissä. Missään vaiheessa hän ei todella hallitse omaa elämäänsä. Hän onnistuu vain kasaamaan enemmän tai vähemmän valtaa yli toisten elämän. Viriiliys, tuo henki, joka ohjaa miehen koko olemassaoloa, merkitsee lakkaamatonta kamppailua oman vallan vahvistamiseksi. Se saa miehen ryhtymään loputtomaan taisteluun, joka ilmenee sarjana voittoja ja tappioita.⁵⁴

Mutta vahvistuuko miehen valta? Ainakaan Reynaud ei anna juurikaan toivoa:

Mies kiipeää hierarkian tikkaita. Hänen kunniansa kasvaa ja häneen kohdistuvat uhkat pienenevät. Mutta vielä silloinkin, kun hän on miltei huipulla ja hänen vaikutusvaltansa näyttää suurimmalta, hänen valtansa ei ole koskaan täydellinen eikä hän koskaan kykene eliminoimaan kaikkia itseensä kohdistuvia uhkia. Hän on jatkuvassa konfliktissa yrittäessään puolustaa ja laajentaa omaa osaansa vallasta.⁵⁵

Patriarkaallinen mylly jauhaa tänäkin päivänä miehille yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Iken kaltaisten maskuliinien

tarkastelu panee kuitenkin miettimään, kuinka suurten uhrausten takana heidän saavuttamansa voitot ovat. Poliitikkona, urheilujohtajana ja naistenmiehenä Ike on halunnut ylimmäksi miesten nokkimisjärjestyksessä – ja myös menestynyt. Häntä voi pitää hyväosaisena ja etuoikeutettuna paitsi sukupuolensa myös varallisuutensa ja vaikutusvaltansa perusteella. Mutta kun Ike vuonna 1998 täyttää 50 vuotta, on kiinnostavaa nähdä, kuinka häntä arvioidaan: Onko Ike vienyt valtaa vai onko valta vienyt häntä? Entä millaisen elintilan mieheyden pakkonormien nähdään jättäneen miesten miehelle itselleen, Ilkka Kanervalle yksityishenkilönä?

VIITTEET

1. Kanervan tulot on laskenut kansanedustaja Esko Seppänen, joka julkisti ne TV 2:n *Lauantaisaunassa* 9.3.1991.
2. Medioista julkisuuden henkilöiden rakentajina ks. esim. Fiske 1994, s. xiv–xv.
3. Seidler 1992, s. 1-2, Frosh 1994, s. 2-3.
4. *Lauantaisauna*: ”Oikeiston valinta. Kuka johtaa kokoomusta?” Toimittaja Risto Arkimies. TV 2, 18.5.1991.
5. Kari Kyheröinen: ”Paraneeko Kanerva vanhetessaan?” *Suomen Kuvalehti* 4/1989.
6. Reynaud 1983, s. 40.
7. Kikka Isoviita: ”Ilkka Kanerva kertoo elämästään, naisistaan ja julkisuudesta: ‘Paula on reilu jätkä, Lailasta ei jäänyt mielipahaa’”, *Hymy* 10/1993.
8. *Linjanvetoa*, TV 2, 28.11.1971. Keskustelemassa opiskelija Erkki Liikanen (SDP), valt. yo Ilkka Kanerva (kokoomus), kansanedustaja Terho Pursiainen (SKDL), maisteri Matti Pullinen (keskusta), eduskuntasihteeri Pekka Vennamo (SMP), kansanedustaja Pär Stenbäck (RKP), eduskuntasihteeri Juha Klemola (LKP), diplomi-insinööri Lauri Melamies (SKL) ja tiedotussihteeri Arjo Söderblom (TPSL). Puheenjohtajana Seppo Heikki Salonen.
9. *Hymy* 10/1993.
10. Jaakko Laakso: ”Uusi liikenneministeri: Ministerilläkin voi olla naisystäviä.” *Apu* 37/90.

11. *Hymy* 10/1993.
12. Ks. tästä Seidler 1991, s. 61-62.
13. Ks. Seidler mt., s. 62-64.
14. *Suomen Kuvalehti* 4/1989.
15. Hearn 1992, s. 205.
16. Suomen ja Englannin välillä on tietenkin eroja. Suomessa naiset käyvät havaintojeni mukaan Brittein saaria enemmän yksinään tai keskenään ravintoloissa. Myös naisten kasvava määrä politiikassa on muuttamassa puolueiden patriarkaalista luonnetta. Ehkä olemme tulossa tilanteeseen, jossa julkiset patriarkaaliset organisaatiot alkavat rapautua ja patriarkaalisuus toteutuu paradoksaalista kyllä kasvavassa määrin ei-julkisesti (saunaseuroissa, Leijonissa ja Rota-reissa, seksikubeilla jne.).
17. Mt., s. 206.
18. Hannu Toivonen: "Ilkka Kanerva antoi Neuvostoliitolle kaikkensa: Poliitikkaa punalakanoiden välissä." *Seura* 46/1993.
19. "Kansliaministeri Kanerva pitää huolta, että kokoomus pysyy kursissa." *Apu* 24/1987.
20. Tuomo Lappalainen ja Kauko Holopainen: "Tulevaisuuden ministeri." *Suomen Kuvalehti* 20/1987.
21. Mts.
22. Kalle Sysikaski: "Kokoomusliberaali Ilkka Kanerva: Materialistuminen [sic!] on vienyt Kokoomuksesta henkisyttä." *Ydin* 1/1987.
23. *Apu* 24/1987.
24. *Lauantaisauna* 18.5.1991: "Oikeiston valinta, kuka johtaa kokoomusta?" Toimittaja Risto Arkimies.
25. *A-studion 48 tuntia*: "Kansliaministeri Ilkka Kanervan työpäivä." Toimittaja Arvo Tuominen. 31.5.1990.
26. *Om vi skall hålla oss till sanningen*, 10.4.1979. Toimittaja Astrid Gartz.
27. *Lauantaisauna*: "Lisää politiikkaa koteihin." Toimittaja Risto Arkimies. TV 2, 9.3.1991.
28. *Uurnilla tavataan* 10.6.1981. Esitetty "Suomalaisessa rapsodiassa" eli Ylen 60-vuotisjuhlaohjelmassa 16.11.1986.
29. Sari Salonen: "Ilkka Kanerva & ministerin omat selitykset." *Anna* 42/1992.
30. *A-studion 48 tuntia*. 31.5.1990.
31. Miles 1991, s. 201.
32. Metcalf ja Humphries 1985, s. 4.

33. Ks. Frosh 1994, s. 3.
34. Reynaud 1983, s. 44.
35. Reynaud 1983, s. 45.
36. Seidler 1989, s. 39.
37. Mts.
38. Jaakko Laakso: "Uusi liikenneministeri: Ministerilläkin voi olla naisystäviä." *Apu* 37/90.
39. Hannu Toivonen: "Ilkka Kanerva antoi Neuvostoliitolle kaikkensa: Poliitikkaa punalakanoiden välissä." *Seura* 46/1993.
40. "Kesän kuuma pari." *Hymy* 14/1988.
41. Siteerattu Miles 1989, s. 201.
42. *Hymy* 10/1993.
43. *Hymy* 10/1993.
44. Mts.
45. *Hymy* 10/1993.
46. *Keisarinpeukalo. Kansantribuuni*. TV 1, 21.9.1993.
47. Metcalf ja Humphries 1985, s. 4-5.
48. Ks. Miles, s. 213, 231-233.
49. Ks. Trachtenberg 1988, s. 29, 181.
50. Tuomo Lappalainen: "Hymyilevä häviäjä." *Suomen Kuvalehti* 24/1991.
51. *Ajankohtainen kakkonen*: "Kokoomuksen puoluekokous Tampereella." 8.6.1991.
52. Pirjo Houni: "Kanervan into kauhistuttaa naisia." *Seura* 50/1993.
53. *A-studion 48 tuntia* 31.5.1990.
54. Reynaud 1983, s. 100-101.
55. Mt., s. 104.